

др Александар Благојевић, научни истраживач, Србијавоз, Београд,
asa.vucans@gmail.com

др Слободан Благојевић, проф. Универзитета у Новом Саду у пензији,
slobob@uns.ac.rs

УДК 314.4(497.11-12),,1879/1905”

ДЕМОГРАФСКО-МОРТАЛИТЕТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ У ДОЛИНИ ТОПОНИЧКЕ РЕКЕ 1879-1905. ГОДИНЕ

Апстракт: У раду се разматрају демографско-морталитетне карактеристике становништва матичног подручја Миљковац у периоду од 1879. до 1905. године. Матично подручје је чинило 16 села у долини Топоничке реке, која данас припадају градској општини Црвени крст и општини Алексинац.

У раду су анализирани основни демографско-морталитетни агрегати, и то контингенти умрлих према старости, распоред умрлих по месецима/годинама, умрли према добу дана, узроци смрти умрлих, и број умрлих који су се исповедили непосредно пред смрт.

Кључне речи: матичне књиге, матично подручје Миљковац.

Увод

Циљ рада је да се прикажу карактеристике морталитета становништва на простору матичног подручја Миљковац у периоду од 1879. до 1905. године. Предмет истраживања су умрли на наведеном подручју, према подацима из старих матичних књига, старијих од сто година, које се чувају у Историјском архиву у Нишу. Резултати истраживања биће основа за комплексније демографске анализе и нове студије о морталитету на наведеном матичном подручју.

У истраживању је претежно коришћен историјско-демографски метод, општи статистички и дескриптивно статистички метод. У новим истраживањима биће коришћени и методи демографске анализе, демографски и математичко статистички метод, метод графичке визуелизације и анализе података, и други, како би се феномен морталитета истражио из свих аспеката.

Полазна хипотеза је да је у наведеном периоду на територији матичног подручја Миљковац била висока општа стопа морталитета, највише млађих категорија, и да су узроци смрти били врло различити.

У досадашњем периоду нису вршена истраживања демографских аспеката на овом подручју, посебно не проблем морталитета, а ни сада не постоји интересовање за проучавање демографских карактеристика насеља у долини Топоничке реке. Изузетак је монографија села Миљковца, једног од већег броја села у долини Топоничке реке, у којој су истраживањима обухваћена и демографска кретања на подручју тог села кроз историју.¹

¹ С. Благојевић и А. Благојевић, Село Миљковац (у штампи).

1. Матично подручје Миљковац

Матично подручје Миљковац, за које се води матичарска евиденција у матичним књигама умрлих, обухватало је у наведеном периоду укупно 16 села у долини Топоничке реке: Миљковац, Паљина, Берчинац, Горња и Доња Топоница, Мезграја, Горња и Доња Трнава, Дражевац, Бели Брег, Доњи Крупац, Врело Кравље, Веле Поље, Палиграци и Церје. Од 1. априла 1896. године, села Доња и Горња Трнава, Дражевац, Доња Топоница, Берчинац и Паљина, нису више била у саставу матичног подручја Миљковац, већ у саставу матичног подручја Доња Трнава.² Село Церје је до 1896. године неко време било у саставу матичног подручја Миљковац, после чега је ушло у састав матичног подручја Каменица. Село Мезграја је било у саставу матичног подручја Миљковац до 1880. године, а село Горња Топоница до 1887. године, после чега су ова села постала део матичног подручја Трупале. Села Миљковац, Веле Поље, Палиграци, Доњи Крупац, Бели Брег, Врело и Кравље, су у целом периоду 1879-1905. године била у саставу матичног подручја Миљковац. Данас се за сва набројана села матичне књиге воде у Месној канцеларији у Горњој Топоници, и у општини Алексинац.

Долина Топоничке реке, у којој се налази већина поменутих села, пружа се правцем североисток-југозапад, од крајњих јужних огранака планина Озрен, Девица и Лесковик, до удолине Јужне Мораве. Физичко-географски налази се у јужном и југоисточном делу веће физичко-географске целине, Алексиначке котлине. Гравитационо, међутим, сва поменута села, изузев села Доњи Крупац и Бели Брег, гравитирају граду Нишу и налазе се у његовој гравитационој зони. У наведеном периоду, подручје је било изразито рурално. Сви одрасли становници, осим неколико учитеља и свештеника, били су „тежаци”, или „земљоделци”.

2. Матичне књиге

Према важећим законима, и пракси, све државе воде матичне књиге рођених, умрлих, и венчаних у које се уписују подаци о рођењу, смрти, браку, и други лични подаци о домицилним становницима. У Републици Србији, област матичних књига уређена је важећим законом о матичним књигама и подзаконским актима.³

Матичне књиге се воде за матична подручја, која се састоје од једног или више насељених места. Матична подручја одређује скупштина општине, односно града, уз сагласност министарства надлежног за послове државне управе.

У Србији су, по угледу на друге државе, матичне књиге почеле да се воде 1816. године, најпре за подручје Београдског округа, а потом и за друге округе и градове. У новоослобођеним крајевима – Нишком, Топличком, Пиротском и Врањском округу – матичне књиге се воде од 1879. године, када су и ови крајеви ослобођени од вишековне турске владавине.

Матичне књиге су се водиле и чувале у црквама, па су тако села у којима

² „Довде су се обе парохије, Миљковачка и Доњотрнавска уписуване у књигу умрлих, а од 1. априла 1896. год. побашка књиге црквене за себе раде“. ИАН, Збирка црквених матичних књига, 49, МКУ Миљковац (1896-1901), 87.

³ „Закон о матичним књигама“, Службени гласник Републике Србије, бр. 20/2009, 145/2014, 47/2018; „Упутство о вођењу матичних књига“, Службени гласник Републике Србије, бр. 93/2018.

су цркве опстале упркос томе што су стално биле паљене и рушене од Турака, постала седишта матичних подручја. У Миљковцу је, од 13. века, током турске владавине постојао манастир Св. Никола, иако је и он више пута паљен и рушен. У доба ослобођења 1878. године, манастир није био жив, али је у Миљковцу постојала црква Успења Пресвете Богородице, у којој су свештеници били поп Миљко Ранђеловић, потом Сотир Поповић, Јован Поповић, Јован Д. Поповић, и други. Они су „уписували” у црквене матичне књиге све до краја Другог светског рата, када су оне одлуком државе 1946. године одузете од цркве и пренете у НОО Миљковац, где су, у Месној канцеларији, биле до пре неколико година. Сада се књиге, старије од 100 година од последњег уписа, чувају у Историјском архиву у Нишу, а нове у Месној канцеларији Горња Топоница.

У архиву у Нишу чувају се старе матичне књиге за град Ниш и општине Сокобања, Гацин Хан, Дољевац, Меровина, Алексинац, Сврљиг, Бела Паланка, и Ражањ.⁴ Матичне књиге за матично подручје Миљковац имају бројеве 48 за период 1879-1896, број 49 за период 1896-1901. и број 50 за период 1901-1905. године. Подаци из тих књига су главни извор података за овај рад.

Матичне књиге умрлих до 1896. године биле су димензија 510x380 мм и биле су дволисне. На сваком дволисту налазе се подаци за 12 преминулух лица, и то:

1. редни број,
2. име, презиме, радња, и пол умрлог,
3. место где је умро,
4. година, месец и дан кад је умро,
5. време кад је умро: дању или ноћу, пре или после подне, пре или после поноћи,
6. година, месец и дан сахрањивања,
7. на ком гробљу је сахрањен,
8. место рођења,
9. место у којем је највише становао,
10. колико је година живео,
11. брачно стање: нежењен, неувата, жењен, увата, удов, удова, разведен, разведена
12. од које је болести, или којим начином је умро,
13. код умрле деце: име, презиме, радња и место становања родитеља,
14. име и презиме свештеника који је опело свршио,
15. је ли умрли своје грехове исповедио и причестио се.⁵

Од 1896. године формат књиге се смањује на 405x280 мм и сваки умрли је уписан на једну страну. На свакој страни уписани су следећи подаци о умрломе:

1. редни број
2. име, презиме, радња и пол умрлог,
3. брачно стање: нежењен, неувата, ожењен, увата, удов, удова, разведен, разведена,
4. место где је умро, од какве болести, или којим начином умро, и у коме је гробљу сахрањен,

⁴ У Архиву се чува 248 књига које обухватају период од 1837. до 1915. године.

⁵ ИАН, Збирка црквених матичних књига, 48, МКУ Миљковац (1879-1896).

5. година, месец и дан када је умро,
6. време када је умро: дању или ноћу, пре или после подне, пре или после поноћи,
7. у ком је месту рођен, кога дана, месеца и године, или колико му је било година,
8. где је највише становао,
9. код умрле деце, име и презиме родитеља, радња, и место становања родитеља,
10. име и презиме свештеника, из које парохије, који је опело свршио,
11. је ли умрли своје грехе исповедио и причестио се,
12. примедба за све случајеве: код умрле деце бележиће се дан, месец и година рођења,
13. број под којим су записани у књизи рођених.⁶

На првим странама матичне књиге умрлих бр. 49, у којој су уписивани умрли од 1896. године надаље, штампано је „Настављење за уписивање у књигу умрлих” (упутство за вођење матичних књига умрлих).

3. Умрли према годинама старости

Укупан број умрлих на територији матичног подручја Миљковац у периоду 1879-2005. године је 2966 лица. Они су према доживљеној старости живота, сврстани у 21 групу, од 0-1 године до 95-105 година, према пракси и међународним стандардима у демографским истраживањима. У наредној табели приказани су контингенти умрлог становништва овог подручја према старости.

Табела бр. 1: Умрли према годинама старости

	Година/животно доба													
	0-1 60-64	2-4 65-69	5-9 70-74	10-14 75-79	15-19 80-84	20-24 85-89	25-29 90-94	30-34 95-105	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	укупно
1879	26 8	19 2	13 8	11 2	4 5	4 0	2 0	5 0	3	4	1	9	5	131
1880	28 4	19 4	22 5	6 0	2 3	5 0	4 0	5 0	12	6	1	12	3	141
1881	24 0	13 1	5 5	2 1	0 2	1 1	1 0	3 0	4	2	0	2	4	71
1882	23 1	15 1	3 7	0 0	3 2	3 0	1 0	1 0	6	6	3	3	0	78
1883	24 0	11 2	7 2	3 0	2 3	4 0	0 0	4 0	4	1	0	2	2	71
1884	27 1	15 6	3 5	3 0	1 2	0 0	4 0	3 0	2	0	1	1	1	75
1885	37 6	16 4	5 5	3 1	3 4	7 0	2 0	8 0	4	2	2	1	4	114
1886	46 6	25 8	9 6	3 0	2 2	5 0	5 0	2 0	8	6	0	4	2	139
1887	24 4	10 5	5 4	1 0	8 8	7 0	5 0	4 0	3	3	2	3	0	96

⁶ИАН, Збирка црквених матичних књига, 49; ИАН, Збирка црквених матичних књига, 50, МКУ Миљковац (1901-1905).

1888	38	27	8	1	4	3	4	4	3	3	3	5	3
	4	4	3	1	1	0	0	0				119	
1889	44	20	9	4	6	2	4	6	6	6	1	5	0
	2	3	6	0	3	0	0	0				127	
1890	32	9	3	4	1	6	8	6	5	9	4	3	0
	9	4	10	0	8	0	0	0				121	
1891	47	56	27	9	4	8	1	6	7	7	2	5	2
	6	3	14	1	4	0	0	1				210	
1892	51	61	21	5	3	4	5	3	4	10	1	3	1
	0	5	5	1	2	0	0	0				185	
1893	42	26	19	8	5	4	3	7	3	8	2	3	1
	1	2	10	1	8	0	0	0				153	
1894	29	27	18	14	7	6	4	8	2	15	2	3	3
	8	3	14	2	3	0	0	0				168	
1895	29	28	18	7	4	3	7	3	3	5	2	6	2
	3	2	9	0	6	0	0	0				137	
1896	33	39	14	8	5	0	0	1	2	6	1	5	1
	6	5	4	0	0	0	0	0				130	
1897	24	19	4	4	2	3	3	1	3	1	0	1	3
	1	2	4	0	2	0	0	0				77	
1898	9	13	6	6	2	1	4	1	0	2	1	1	0
	2	1	9	0	2	0	0	0				59	
1899	16	14	3	2	1	2	3	5	2	6	0	7	1
	1	2	4	0	3	0	0	0				72	
1900	20	20	7	2	4	2	6	3	4	1	2	2	1
	3	1	1	2	4	0	0	0				86	
1901	21	7	2	0	1	2	2	3	3	7	0	3	1
	1	4	0	1	2	0	0	0				60	
1902	20	7	2	1	1	7	3	4	1	2	1	1	5
	2	1	3	2	4	0	0	1				68	
1903	44	58	24	8	7	1	2	1	2	1	1	4	0
	2	4	7	0	1	0	0	0				167	
1904	33	5	5	2	4	2	2	1	0	4	1	2	0
	2	3	2	1	4	1	1	0				75	
1905*	9	6	3	2	0	1	1	2	0	3	1	0	0
	1	1	3	2	1	0	0	0				36	
Uk.	800	585	265	119	86	93	86	100	96	126	35	96	45
	84	83	155	18	89	2	2	1		2966			
%	26,9	19,7	8,9	4,0	2,9	3,1	2,9	3,3	3,2	4,2	1,1	3,2	1,5
	2,8	2,8	5,2	0,6	3,0	0,06	0,06	0,03		100			
* Година 1905. обухваћена до 3. јуна													

На морталитет становништва и дужину животног века увек делују ендемени и егзогени фактори. Ендемени фактори су наследни, генетски. Они су у највећој мери разлог због којег се рађа знатан број прерано рођене, слабо рођене, болесне и кратковечне деце. Егзогени фактори су физичко-географски – рељеф, надморска висина, сунчева радијација, влажност ваздуха, облачност, магловитост, падавине, аерозагађење, контаминација земљишта, јонизујућа зрачења, геомагнетизам, природно електрично поље, термистичко топлотно поље, геолошки, геохемијски, педолошки, биотички, други фактори. И социо-економски фактори, као што су услови живота, материјални стандард, исхрана, образовање, радно место, запослење, здравствена заштита, хигијенске прилике, несрећни случајеви, комунална хигијена, и други, су такође егзогени фактори који утичу на

морталитет становништва.⁷ Сви фактори делују појединачно, али највеће дејство имају кад делују кумулативно.

Подаци из табеле потврђују правилност да је и на овом матичном подручју смртност становништва највећа код деце. Највећа је била у категоријима 0-1 (неонатална смртност, и смртност одојчади) и у узрасту 2-4 године, посебно од 1879. до 1897. године. Висока стопа морталитета становништва била је и у категоријама становништва у доби 70-74, и 80-84 године. Релативно мањи број умрлих је био у групи 85-89, 90-94, и 95-105 година (нису дочекали ту старост, умрли су док су били млађи).

Постоји проблем да се утврди општа стопа морталитета за укупно преминуло становништво на матичном подручју, због непостојања података о укупном броју становника у свих 16 села која су чинила матично подручје. У статистичким публикацијама онога доба – Државопис Краљевине Србије и Статистички годишњак Краљевине Србије, не могу се наћи подаци за овај период за сва села, осим за године 1895. и 1884. (међутим подаци за 1884. годину нису потпуни, нити сасвим поуздани).

Према подацима за 1895. годину, број становника у појединим селима која су чинила матично подручје Миљковац, био је следећи⁸.

Табела бр. 2: Број становника

Берчинац	114	Горња Топоница	185
Кравље	694	Миљковац	328
Паљина	347	Церје	597
Мезграја	314	Горња Трнава	236
Веле Поље	475	Палиграци	304
Доња Топоница	236	Доња Трнава	627
Дражевац	543	Бели Брег	331
Доњи Крупац	310	Врело	528
Укупно 169			

Према подацима из матичних књига умрлих, 1895. године је број умрлих износио 137, што значи да је стопа морталитета за матично подручје те године износила 22,2 промила. Може се сматрати да је, уз мала одступања, просечно толика општа стопа морталитета била у целом периоду 1879-1905. године. Приближно толике стопе биле су и у Нишком округу у периоду 1880-1900.⁹

⁷ Д. Обрадовић-Арсиф и З. Гледовић, Медицинска географија, Београд, 2012, 21-22.

⁸ Статистика Краљевине Србије, Књ. 12, Попис становништва у Краљевини Србији 31. децембра 1895, први део, Београд 1898, 530.

⁹ Природно кретање становништва Србије од 1863. до 1954. године, Београд 1957, 23.

(Стопа морталитета у Србији данас износи 14,61 промила; израчунато према: Републички завод за статистику, Демографска статистика 2016, Београд 2017. Смањење стопе је резултат унапређења савремених услова живота)

4. Умрли по месецима/годинама

Познато је да људи више умиру у зимској половини године, од новембра до маја, него у летњој половини, од маја до новембра. Таква динамика била је карактеристична и за становништво на матичном подрчју Миљковац крајем 19. и почетком 20. века (и данас је). Сматра се да је то тако из два основна разлога. Први је зимско доба - хладноћа и ниже температуре ваздуха, што утиче на погоршање болести људи који имају проблема са кардиоваскуларним и плућним болестима, дијабетесом и још неким болестима. Други разлог је што су у зимском периоду бројна славља, крсне славе, јесење свадбе, кољу се свиње и више се једе, храна је маснија и калоричнија, има и преједења и повећања телесне тежине, а истовремено се мање ради у пољу, шуми, виноградима, више се седи уз ватру, а унете калорије се мање троше. То је све неповољно утицало (утиче и данас) на опште здравље становништва.

У следећој табели приказана је динамика умрлих по месецима/годинама за период 1879-1905. године.

Табела бр. 3: Умрли по месецима/годинама 1879-1905. године

	Месец/година								
	1879 1888	1880 1889	1881 1890	1882 1891	1883 1892	1884	1885	1886	1887
I	6 7	11 17	13 18	8 19	7 17	7	9	11	11
II	12 19	15 30	8 12	6 33	6 33	13	19	16	10
III	9 16	17 18	5 14	9 44	6 26	8	27	32	13
IV	16 13	13 11	8 7	14 23	5 17	7	8	17	12
V	13 10	9 9	6 9	6 18	4 12	4	7	11	4
VI	6 8	10 4	6 6	2 5	8 12	5	7	5	4
VII	5 4	7 1	3 9	5 6	3 10	5	6	7	9
VIII	7 10	9 6	8 2	9 5	2 9	5	6	8	3
IX	7 2	17 4	3 9	3 13	5 9	1	2	4	7
X	11 18	12 4	0 3	4 10	2 14	4	2	6	6
XI	27 8	10 8	5 8	4 15	8 12	5	3	8	8
XII	12 4	11 15	6 24	8 19	15 14	11	18	14	9
	131 119	141 127	71 121	78 210	71 185	75	114	139	96

	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901
	1902	1903	1904	1905*					
I	21 4	26 48	17 8	21 6	13	6	8	9	9
II	21 8	12 26	26 8	14 7	7	4	9	7	12
III	16 7	21 33	10 8	42 9	7	10	11	8	5
IV	5 3	18 17	18 7	15 7	5	7	1	8	7
V	9 3	5 5	2 4	4 5	5	7	6	8	4
VI	12 4	10 9	4 4	9 2	4	2	5	6	2
VII	14 5	7 6	6 4	0 -	4	0	5	4	1
VIII	9 6	3 1	9 6	3 -	5	0	4	4	3
IX	7 5	11 4	8 2	4 -	4	4	5	5	5
X	6 4	21 7	6 3	4 -	9	7	4	12	5
XI	13 6	17 5	14 12	5 -	6	5	5	3	3
XII	20 13	17 6	17 9	9 -	8	7	9	12	4
Свега	153 68	168 167	137 75	130 36	77	59	72	86	60
Укупно 1879-1905									
Јануар фебруар март април мај јуни јули август септембар октобар новембар децембар укупно									
357 393 431 289 189 161 136 142 150 184 223 311 2966									
Укупно 1879-1905 у промилима									
Јануар фебруар март април мај јуни јули август септембар октобар новембар децембар укупно									
12,0 13,2 14,5 9,7 6,3 5,4 4,5 4,7 5,0 6,2 7,5 10,4 100									
Број умрлих од новембра до априла је 2004, а од маја до новембра 962.									
* Година 1905. обухваћена до 3. јуна									

Подаци из табеле потврђују тезе о повећаним стопама умирања у зимским месецима. Највише је умирања било у децембру, јануару, фебруару, марту и априлу месецу. Потребно је да се сачини још и анализа умирања од појединих болести по месецима како би се још више потврдила каузална веза између умирања од кардиоваскуларних и других болести, и зимских месеци.

5. Умрли према добу дана

Према динамици умрлих према добу дана, у долини Топоничке реке се највише умирало „увечер” (65,1%). Највише преминулих било је у ноћном делу дана – 2066, односно 69,6%, рачунајући као ноћни део време „увечер”, „пре поноћи”, „поноћ”, и „после поноћи”. Знатан је и број преминулих ујутру (340), односно у зору и у подне (292).

Табела бр. 4: Умрли према добу дана

година	ујутру	преподне	у подне	послеподне	увечер	пре поноћи	у поноћ	после поноћи	укупно
1879	10	10	16	23	51	3	6	12	131
1880	9	18	6	26	57	8	4	13	141
1881	16	5	3	11	29	0	3	4	71
1882	6	4	0	6	61	0	0	1	78
1883	10	3	1	9	48	0	0	0	71
1884	11	5	2	8	47	0	2	0	75
1885	21	2	12	3	76	0	0	0	114
1886	16	2	15	3	102	0	1	0	139
1887	9	1	15	0	71	0	0	0	96
1888	22	0	14	2	80	1	0	0	119
1889	21	0	6	0	99	0		1	127
1890	19	0	7	0	95	0	0	0	121
1891	33	0	26	3	142	2	3	1	210
1892	19	0	28	0	133	0	4	1	185
1893	18	0	15	3	114	0	0	3	153
1894	21	1	27	8	110	0	0	1	168
1895	27	0	14	3	85	0	2	6	137
1896	20	0	14	4	83	0	8	1	130
1897	5	2	5	5	56	0	4	0	77
1898	0	3	5	1	48	0	2	0	59
1899	5	7	3	7	40	6	2	2	72
1900	2	7	5	18	44	8	1	1	86
1901	6	1	4	10	34	4	0	1	60
1902	3	2	11	7	44	1	0	0	68
1903	5	7	24	6	123	1	1	0	167
1904	4	10	12	6	35	7	0	1	75
1905	2	3	2	3	25	0	0	1	36
Укупно	340	93	292	175	1932	41	43	50	2966
Уку. %	11,4	3,1	9,8	5,9	65,1	1,3	1,4	1,68	100

Разним истраживањима је утврђено да се неке тегобе и болести као узроци смрти чешће јављају у одређена доба дана. У тим извештајима се наводи да су срчани и мождани удари релативно чести између 6 и 10 часова ујутру, док се око 8 часова повећавају алергични проблеми. Око 9 су најјачи напади мигрене, око 10 сати напади артритиса, око 14 астматични напади, око 16 напади кашља, око 19 горушице, итд. Такође, утврђено је да у поподневним и вечерњим часовима настаје пораст температуре болесника. Често се време јављања тегоба и време

смрти поклапају. И лекари из болница су уочили да постоје одређени делови дана када је повећан број умрлих.

У наредним истраживањима било би корисно истражити број умрлих у одређена доба дана према врстама болести од којих су покојници преминули, како би се што прецизније утврдило кад се од којих болести током дана и ноћи најчешће умире.

6. Узроци смрти

При уписивању у матичне књиге умрлих, узроци смрти се нису заснивали на лекарским налазима, јер таквих извештаја није било. За болести су постојала народна имена, и стога су многи забележени узроци смрти, архаизми (на пример, лауслук, силовиз, пробад, водена болест, шкофулоза, папараћинија, труплика, преснут, прешина, и др). На целом матичном подручју, у истраживаном периоду, није постојала ни једна амбуланта или апотека. Прва српска цивилна болница у најближем граду, Нишу, под називом Општа болница, основана је, у импровизованим просторијама, 1881. године.¹⁰ Пре ослобођења у Нишу су постојале три мале турске „војне болнице” у којима се српски живаљ није никада лечио. Године 1910. у Нишу је изграђена прва права цивилна болница, у згради наменски подигнутој за болницу.¹¹ Окружна болница у Алексинцу, основана је 1876. г, али ни она није била лако приступачна болеснима.¹² Прве апотеке у Нишу основане су по ослобођењу 1878. и 1879. године.¹³

Табела бр. 5: Узроци смрти (број умрлих од појединих болести и других узрока).

Годинаболести, узроци смрти	остало	свега
1879гушобоља 28ред.бол 9старост11јектика	21	пробад14магарица14падајушћа бол. 727131
1880од своје смрти 34гушобоља 5старост	20	пробад 12труплика 11голема болест 7сипаница 547141
1881в.кашаљ9дуже бол. 8од своје смрти 4мале богиње	8	грозница 5старост 7труплика 442871
1882дуже бол. 22богиње 4гушобоља	15	старост 9слабост 5в. кашаљ 5 јектика 31578
1883слабост 19дуже бол. 4јектика	12	старост 6гушобоља 8од своје смрти 6 напрасно 41271
1884слабост 17дуже бол. 3од своје смрти	14	старост 13 гушобоља 4 сипаница 3срдобоља 31875

¹⁰ Др В. Милојевић, „Окружна болница“, у: Енциклопедија Ниша, Том 3, Здравство, дечија заштита, социјална заштита (уредник Драгољуб Симоновић), Ниш 1996, 148-149.

¹¹ Исти, „Општа државна болница“, у: Енциклопедија Ниша, 150.

¹² З. Стевановић, Здравство Алексинца и околине, Алексинац 2017, 49.

¹³ Прву апотеку у Нишу после ослобођења отворио је Атила Околичањи, 1878. године. Та апотека је хронолошки била трећа по редоследу оснивања, али је суштински била прва апотека у Нишу након ослобођења, јер је он био први „прави“ апотекар – (дипломирани апотекар, школован у Бечу). Пре ослобођења у Нишу су постојале две апотеке чији су власници били Ђорђе Блесидис и Димитрије Фредих, међутим, они нису били магистри фармације. Блесидис је по формалном образовању био лекар. Више: „Апотеке“, у: Нишки лексикон (ур. Д. Јевтић), Град Ниш 2011, 21.

1885	слабост 26	старост 16	в.кашаљ 15	јектика 11	гушобоља 8
	дуже бол. 9	срдобоља 7	22	114	
1886	слабост 29	прир.смрт 26	дуже бол. 21	старост 18	сипаница 9
	на порођају 5	вел.кашаљ 5	26	139	
1887	старост 23	прир.смрт 19	слабост 20	дуже бол. 14	јектика 8
	срдобоља 2	6	96		гушобоља 4
1888	в.кашаљ 30	слабост 23	пр.смрт 21	запаљ. мозга 14	старост 11
	бол. 14	јектика 6	11	119	дуже
1889	слабост 23	пр.смрт 20	в.кашаљ 17	дуже бол. 15	старост 15
	гушобоља 6	22	127		срдобоља 9
1890	старост 31	слабост 23	пр.смрт 20	јектика 7	дуже бол. 18
	болест плућа 413	121			срдобоља 7
1891	богиње 60	старост 26	слабост 25	срдобоља 16	гушобоља 14
	преп.грозница 13	дуже болов. 11	45	210	
1892	в.кашаљ 45	дуже бол. 30	гушобоља 27	слабост 22	пр. смрт 16
	напрасно 9	22	185		старост
1893	слабост 34	дуже бол. 30	старост 22	пр.смрт 14	напрасно 15
	в.кашаљ 10	19	153		гушобоља 9
1894	гушобоља 31	старост 31	слабост 24	пр.смрт 20	јектика 9
	на порођају 8	дуже бол. 12	15	168	
1895	гушобоља 48	старост 21	слабост 22	пр.смрт 20	дуже бол. 12
	на порођају 3	водена болест 3	8	137	
1896	в. кашаљ 47	богиње 11	дуже бол. 10	старост 7	слабост 5
	нема података 36	9	130		непозн. бол. 5
1897	гишобоља 20	слабост 14	дуже бол. 14	старост 11	прир.смрт 5
	непозн. бол. 4	на порођају 4	5	77	
1898	старост 15	запаљење 3	слабост 13	дуже бол. 12	срдобоља 8
	непозн. бол. 4	прир. смрт 3	1	59	
1899	прир.смрт 13	слабост 15	старост 9	дуже бол. 8	падајућа бол. 4
	запаљ. плућа 3	16	72		тбц 4
1900	в.кашаљ 13	старост 9	дифтерија 9	срдобоља 7	тбц 8
	запаљ. плућа 6	27	86		слабост 7
1901	срдобоља 10	сушица 6	тбц 8	тифус 7	в. кашаљ 5
	ветар 3	17	60		старост 4
1902	старост 11	срдобоља 8	сушица 8	запаљ. плућа 5	в. кашаљ 4
	тифус 3	14	68		шлог 4
1903	богиње 92	старост 13	в. кашаљ 12	запаљ. плућа 1	тбц 8
	слабост 5	15	167		сушица 11
1904	сушица 15	слаборођено 10	тбц 9	в. кашаљ 9	старост 8
	запаљ. плућа 4	16	75		на порођају 4
1905	сушица 13	слаборођено 6	старост 5	тбц 6	запаљ. плућа 4
	рак црева 1	2	36		тифус 1
* остали узроци					
1879: од главе (4), лауслук (3), по 2 следећи узроци: блага рана, удавиле се у Морави, грозница; по 1 следећи узроци: од стра, на порођају, рана, голема болест, заушке, од своје смрти, прешина,					

1880: по 4 – падаушћа болест, духопаданије, лауслук; по 3 – магарица, бабице, евтика, грозница, главна болест, редовна болест; по 2 – заушке, сушица; по 1 – гонореја, срдачна болест, рана, сорчаница, врела вода, стра, врућица,
1881: магарица (3); по 2 – евтика, пробад, падаушћа, лауслук, гушобоља, успаленије криви, редовна болест; по један – сахатлак снаге, много болести, природна смрт, напрасно, слабост, самоубитство, венерија, глад, красте, мала сипаница,
1882: по 2 – од своје смрти, врућица, на порођају; по 1 – лауслук, пришљепчива болест, нездраветина, грозница, убитство секиром по глави, стрељање, пробад, красте, крчеви,
1883: велики кашаљ (3); по 2 – труплика, срдобоља, красте; по 1 – на порођају, запаљење, запаљење мозга,
1884: запаљење мозга (3); по 2 – красте, напрасно, папаравенија, на порођају; по 1 – падаушта болест, редовна болест, удавила се у реци, врућица, венерично, изгоретина, велики кашаљ,
1885: по 4 – красте, од своје смрти; на порођају (3); по 2 – сушица, напрасно; по 1 – запаљење мозга, запаљење плућа, труплика, сораце, земља га затрпала, врућица, природна смрт,
1886: по 4 – гушобоља, напрасно; по 3 – богиње, јевтика, красте; запаљење мозга (2); по 1 – падајућа болест, пробад, грозница, рана, убијен из пушке, срдобоља, врућица,
1887: велики кашаљ (2); по 1 – изгорелина, на порођају, врућица, сушица,
1888: силовизија (3); по 1 – крвоточије, падајућа болест, на порођају, од вруће воде, труплика, запаљење мозга, удавила се у реци, убиство мочугом по глави,
1889: јектика (5), на порођају (4); по 3 – богиње, силовизија; по 2 – сифилис, напрасно; по 1 – падајућа болест, грозница, од избитка дете,
1890: на порођају(4); по 2 – падаушта болест, врућица, наступна грозница; по 1 – гушобоља, удавио се у Мораву, напрасно,
1891: природна смрт (11), по 9 – јектика, болест плућа; по 3 – главна болест, врућица; запаљење (2); по 1 – друге болести, удавила се у реку, убиство, наступна болест, порођај,
1892: по 7 – јектика, срдобоља; порођај (3); удавили се у Мораву (2); по 1 – гром, врућица, наступна грозница,
1893: срдобоља(4); по 3 – јектика, наступна грозница; на порођају (2); по 1 – пробад, грозница, силовизија, запаљење, запаљење мозга, удавио се у реку, убијен из пушке,
1894: срдобоља (7), напрасно (3); по 1 – запаљење мозга, гром, богиње, главна болест, запаљење,
1895: наступна грозница (2); по 1 – јектика, падајућа болест, напрасно, срдобоља,
1896: гушобоља (3); по 2 – напрасно, јектика; по 1 – порођај, наступна грозница;
1897: по 1 – запаљење мозга, велики кашаљ, силивиз, напрасно, срдобоља,
1898: гушобоља (1)

1899: порођај (3); по 2 – силивиз, капља, дифтерија; по 1 – запаљење, непознате болести, срдобоља, гушобоља, запаљење мозга, јектика, шкрофула,
1900: гушобоља (4); по 3 – рођене превремено, запаљење мозга; по 2 – шлог, тифус, епилепсија, шкофула; по 1 – запаљење црева, шарлах, водена болест, запаљење, малокрвност, порођај, црвени ветар, пробад, сифилис,
1901: слабост (3); по 2 – водена болест, недоношчад, порођај; по 1 – пробад, малокрвност, шкофула, непозната болест, запаљење бубрега, реума, запаљење мозга, шлог,
1902: по 3 – недоношчад, слабост; по 2 – водена болест, непозната болест; по 1 – црвени ветар, сифилис, капља, запаљење мозга,
1903: епилепсија (4), капља (3) недоношчад (2); по 1 – црвени ветар, запаљење мозга, велики оток, срдобоља, шарлах, сифилис,
1904: по 2 – богиње, слабост, запаљење мозга, црвени ветар; по 1 – запаљење бубрега, оток, шарлах, недоношчад, шкофулоза, убиство, дифтерија, срдобоља,
1905*: по 1 – убиство, убио га во
* Година 1905. обухваћена до 3. јуна

Најчешћи узроци смрти биле су плућне болести, које се бележене под разним именима: јектика (јевтика, евтика) укупно 69 пута од 1879. до 1899. године, сушица 15 пута од 1885. до 1905. године, болест плућа 9 пута у 1891. години, запаљење плућа 33 пута од 1899. до 1905, тбц 52 пута од 1899. до 1905. године, и шкрофула пет пута крајем периода, укупно умрлих од плућних болести 183.

Још чешћи узрок смрти био је велики кашаљ. У времену од 1881. до 1889. године, од тога је умрло 87 људи, а велика епидемија ове болести била је 1892. године, када је од те болести умрло 45 болесника. Поново је владала епидемија ове болести 1896. године. Тада је од великог кашља преминуло 47 становника. Неколико година није било умирања од те болести, а онда је од 1900. до 1904. године од ње умрло 44 лица. Укупан број умрлих од ове болести је био 233. Томе треба додати да је од исте болести умрло још 20 њих за које забележено да су умрли од „магарице” („магарећи кашаљ”) како се од 1879. до 1881. године бележила та болест.

Гушобоља је такође била болест од које се у целом периоду много умирало. Од ње је највише људи умрло током 1895. године (48). Велики број умрлих од те болести био је и у годинама 1894. (31), 1879. (28), 1892. (27), 1897. (20), итд. После 1899. године ова болест се не бележи као узрок смрти, али се иста дефинише као дифтерија. Од ње је тада умрло 12 људи. Укупан број умрлих од овх болести био је 258.

Од болести срдобоље, умрло је 106 људи. Болест се први пут се бележи 1883. године, и јавља се редовно до 1904. године. Највише болесника од ње (16) умрло 1891. године. Од болести „пробад”, умрло је 32 мештана.

Од природне смрти и од старости умрло је укупно 552 становника. Томе треба придодати и оне који су умрли „од своје смрти”, (56) а такође и 26 преминулих од „редовне болести”, 1879-1884. године. Циљ сваког друштва би требао бити да људи умиру више од старости и природном смрћу, него од разних болести, док су млади.

Велики број преминуо је од „слабости”. Таквих је било укупно 478, и још један који је умро од „сахатлак снаге”. Слично је и са 309 преминулих за које је забележено да су преминули од „дужег болованија”.

Било је доста жена породиља које су умрле на порођају. Осим једне, све су биле прешле оптимално време за рађање. Та једна била је из категорије старости 20-24 године. Девет породиља су имале 25-29 година, седам су имале 30-34 година, седам 35-39 година, а шест 40 и више година. Најстарија је имала 43 године. У „старо време” се често дешавало да жене умру на порођају, јер није постојала никаква акушерско-гинеколошка здравствена служба. Крајем 19. и почетком 20. века, у целој ЈИ Србији није био ниједан лекар гинеколог. Помоћ породиљама пружале су старије, искусније жене, али то нажалост понекада није било довољно за безбедан порођај. У граду Нишу је крајем овог периода, 1904. године, било пет „бабица” – старијих жена, које су пружале помоћ породиљама.¹⁴

Један жалостан случај забележен је 1889. године. Тада је најмлађа умрла породиља, стара 25 година, из села Дражевац, умрла „од избитка дете”. Није познато да ли је умрла од туге због смрти новорођенчета, или због компликација током самог порођаја. Узрок смрти „недоношчад” и „слаборођено” у посматраном периоду био је 18 пута.

И богиње су биле болест од које се много умирало, док није направљена вакцина против те болести. Укупан број умрлих од богиња био је 173, чему треба додати још и 18 умрлих од сипанице, и четири случаја малих богиња. То укупно износи 195. У периоду 1882-1886. узрок умирања дванаест пута био је „крате”. Хипотеза је да се радило о богињама, тако да се може сматрати да је број укупно умрлих од богиња 207.

Од разних облика запаљења умрло је девет покојника за које није забележено која врста запаљења је била узрок смрти, а 19 је умрло због запаљења мозга, један од запаљења бубрега, један од запаљења црева, и два од „успаљења криви”.

Од грознице, наступне грознице, и пропадне грознице умрло је укупно 42 човека у периоду од 1879-1896. године. Томе треба додати да је још 12 пута као узрок смрти забележена „врућица”, што је синоним за грозницу и високу температуру. Зна се, међутим, да је висока температура само појавни симптом неке унутрашње болести. Од „падашти” болести умрло је 20, од епилепсије шесторо, од „ране” и „благе ране” четворо, и од „пришљечиве ране” један.

Неко време крајем осме и почетком девете деценије узроци смрти су биле болести „труплика”, укупно 24 пута, „лауслук”, 10 пута, силивиз(ија) 16 пута, и венерија и сифилис четири пута. Труплика, лауслук, и силивиз(ија) су архаизми, али треба утврдити који је данас назив за те болести.¹⁵

¹⁴ Њихова имена била су: баба Јека, њена кћи Мина, Василија из Паси Пољане, баба Таска, и Акиљ-ханума. Др С. Павловић и др П. Миладиновић, „Гинеколошко-акушерска клиника Клиничког центра”, у: Енциклопедија Ниша, 31.

Прва жена лекар, и гинеколог-акушер, била је др Ева Хаљеца-Петковић, оснивач гинеколошко-акушерске службе у Нишу, када је 1910. г. формирано гинеколошко-акушерско одељење при Окружној болници у Нишу. Више: V. Milojević, „Dr Eva M. Haljecka-Petković (1870-1947). Prva žena lekar u Nišu i prva žena ginekolog - akušer na tlu današnje Jugoslavije”, Acta Medica Medianae, 2, Niš 1990, 107-124.

¹⁵ У покушају да се архаични називи болести преведу на савремену медицинску терминологију, консултована је, без већег успеха, следећа литература: А. Костић, Медицински речник, Загреб

Било је и специфичних узрока смрти. Тако је 1879. године у селу Кравље један човек, стар 20 година, умро од страха („од Стра”). Смрт се десила „у вечер”. Наредне године је „од Стра”, такође „увечер”, умрло једно дете од шест година у Веле Пољу. Претпоставка је да су се они од нечега препали у мраку и да су доживели инфаркт. У то време се много веровало у вампире, ђаволе, сотоне, који се појављују ноћу и нападају људе. Године 1905. у селу Миљковцу је страдало једно дете старо две године, „убио га во”. Познато је да су млади снажни бикови често опасни и ратоборни. Два човека су 1880. године умрла, а као узрок смрти забележено је „од Бога”. Један је био из села Доња Трнава, и имао је 30 година, а други из Горње Трнавe, и био је стар осам година. Нема других података о том случају. Некада се веровало (верује се и данас) да понекад потомци испаштају грехове својих предака, и да је то „од Бога”. Нажалост, ни старији људи из ових села не знају ништа о овим случајевима.

Један узрок смрти у селу Мезграја, 1880. године, био је „од врелу воду”. Вероватно се радило о великим опекотинама коже које су биле узрок смрти. Дете је имало 7 година. И једна девојчица од 11 година из села Берчинац, умрла је 1887. године, „од изгоретине”.

Болест „пробад”, била је 30 пута узрок смрти у времену од 1879. до 1886, и још по једном 1901. и 1902. године, укупно 32 пута. „Напрасно” је био узрок смрти 46 пута у времену 1881-1897. године, а „капља” пет пута 1902-1903. године. Временом се мењала медицинска терминологија за исте врсте болести, паралелно с напретком медицине. Може се сматрати да су сви узроци означени као „пробад”, „напрасно” и „капља” узроци кардиоваскуларне природе.

Специфични узроци смрти били су и „голема болест” од које је 1879-1880. умрло осморо, затим „главна болест” од које је 1890. године умрло три лица, „непозната болест”, од које је од 1896. до 1902. године умрло 16 становника, и болест „нездраветина” од које је 1882. године умрло једно лице. Такође, 1880. године је забележено да су три лица умрла од узрока „бабице”. Ради се о новорођенчади. Сматрало се да од „бабице” умиру новорођенчад и породила до 40 дана старости, за које време зле силе, „бабице”, хоће да их уморе.

Године 1881. једна девојчица из Доње Топонице, стара 15 дана, умрла је од од глади. Живела је само с мајком, док је отац живео у селу Вртиште. Највероватније је мајка живела сама с дететом и била веома сиромашна па није могла да одгоји своје дете. Једног младића из села Доња Трнава, старог 17 година, је 1885. године, „земља га убила”. Хипотеза је да се земља одронила и затпала га док се копао неки дубоки бунар, или се можда на њега обрушио неки земљани зид од старе зграде, па је тако несрећним случајем настрадао.

„Духопаданије” као узрок смрти било је четири пута током 1880. године. Једном је то било у селу Берчинац, када је од тог узрока умро један дечак од годину дана, једном дечак од три године из Горње Топонице, и два пута у селу Дражевац, када су од тога преминуле једна жена од 50 година и једна девојчица

1971; Исти (гл. уредник), Медицинска енциклопедија, Београд-Сарајево 1976.; Т. Пол-Луј, Говори Ниша и околних села, Београд 1998; Т. Petrović, Србија и njen Jug: "južnjački dijalekti" između jezika, kulture i politike, Beograd 2015; Хиландарски медицински кодекс Н.517: превод (приредио Реља Катић), Београд 1989; В. Пелагић, Стварни народни учитељ: руковођа за здраве и болесне, за старе и младе родитеље и учитеље, сељаке и варошане: по разним научним и општим, домаћим и страним изворима, Београд 1922.

од пет година.

У овом периоду било је и више убистава и једно самоубиство. Прво убиство се десило 1882. године „од смртоносне повреде секјиром по глави”. Убијени је био из села Палиграци, имао је 36 година. Претпоставка је да се радило о некој свађи из непознатог разлога. Једно убиство се десило 1886. године, када је човек из Кравља, стар 31 годину, убијен „од пушку”, у подне, у суседном селу Веле Пољу. То убиство је загонетно, јер је убијени из једног села, а убитство се десило у другом. Међутим, атари ова два села се граниче, па је могући узрок свађе био неки спор око имања. Треће убиство је било 1888. године, „мочугом по глави” у селу Веле Пољу. Убијени је имао 40 година. Нема других података о томе. Још једно убиство десило се 1905. године у селу Веле Поље „од злочиначку руку”. Убијени је имао 25 година. Непознато је ишта више о том убиству.

Године 1893. једна је девојчица из села Дражевац, стара пет година, „пушком убијена”. Претпоставка је да се ради о несрећном случају из нехата. Једно убиство се десило и 1891. године у селу Миљковац. Убијени је био дунђер из села Брод, општина Црна Трава, срез Власотиначки. Имао је 70 година. Црнотравци су традиционално зидари и грађевински радници, теренци. Разлог за ово убиство може бити пљачка убијеног, или нека свађа око зидарских радова. Убијени је и сахрањен на гробљу у Миљковцу.

Један случај самоубиства био је 1881. године у селу Кравље. Забележено је само да је умро „од самоубиство”, и да је имао 34 године. Био је и један случај да је узрок смрти био „од смртоносне повреде стрељан са пушкама”, ујутру, у селу Доња Трнава. Стерељани је имао 38 година. Према томе како је записан узрок смрти, и да је стрељање било „ујутро”, може се претпоставити да је у овом случају извршена казнена пресуда од стране државе. Године 1904. у селу Кравље, после пола ноћи, „убијен је од злочиначке руке”, један човек стар 48 година, нежењен. Будући да је и убиство које се десило 1905. године у суседном селу Веле Поље регистровано као убиство „од злочиначких руку”, може се закључити да су га починили разбојници. У то време је у Србији била раширена хајдучија¹⁶, односно разбојништво, па је хипотеза да су оба убиства починили разбојници, хајдуци. Могуће је и да је убиство у селу Миљковац 1891. године почињено такође од хајдука разбојника.

Још једна група узрока смрти несрећним случајевима била су дављења у реци. Две девојчице из Доње Тернаве, старе 13 и 12 година, „удавиле се у Мораву” 1879. године. Утопиле су се 27. маја, када је вода у реци још увек хладна, па може доћи до грчева и дављења. Осим тога, и Морава је, као и свака река, опасна за неискусне купаче. Било је још два случаја утапања. Први је био 1888. године. Тада се у Топоничкој реци утопила двогодишња девојчица из села Миљковца, поред чије саме куће је пролазила „вада” за сеоску воденицу. Други

¹⁶ О феномену хајдучије у Србији крајем 19. и почетком 20. века, постоји бројна литература: С. Ранковић, Горски цар, Београд 2011; „У добри час хајдуци“, у: Приповетке: Лаза Лазаревић (приредио Живко Малешевић), Београд 2017; П. Тодоровић, Листови из „Хајдучије“ (приредио Предраг Протић), Београд 1985; Мале новине – Хајдучија: специјални додатак претплатницима (уредник Пера Тодоровић), Београд 1897-1898; Н. Илић, Истините приче о хајдучима и качацима: (1880-1941): (на југу Србије), Лесковац 2011; и неки делови филма „Ко то тамо пева“, режија Слободан Шијан (редитељ) и Душан Ковачевић (сценариста), Београд 1980, приказују одређене сцене о разбојништву и хајдучији у Србији тога доба.

случај је био 1890. године, када је „од дављења у реци” у јуну месецу изгубио живот младић од 22 године из Дражеваца утопивши се у Јужну Мораву. И једна девојчица из села Дражевац, од непуне две године, „удавила се” (није забележено где, али вероватно и она у Морави) 1891. године.

На почетку 20. века узроци смрти били су и „црвени ветар” осам пута, шлог четири пута, шарлах три пута, тифус седам пута, шкрофулоза пет пута, оток два пута, малокрвност једном, дифтерија 12 пута, рак црева једанпут, запаљење црева једанпут, и „непозната болест” осам пута. (тифус и шарлах ће много чешће бити узрок смрти после 1905. године).

У табели је приказано да су по појединим годинама узроци смрти биле и неке болести које се нису јављале у великом броју. Такве су „папаравинија”, „крчеви”, „друге болести”, „непозната болест”, „водена болест”, „пришљепчива болест”, „запаљење црева”, „болест главе”, „атак”, „голема болест”, „преснут”, „прешина”, „од много болести”, „заушке”, „главна болест”, „гарнивин”. Називи су архаизми, онако како је народ у то време користио терминологију народне медицине онога времена.

7. Исповест

Српска православна црква одређује исповест као свету Тајну покајања којом се човек разрешује од грехова почињених од крштења па надаље. То је свештена радња у којој свештеник силом Духа светог отпушта и разрешава хришћанина од грехова које он исповеди и за које се каје.

У матичним књигама умрлих бележена су имена свештеника који су „опело свршили”, и „је ли умрли своје грехе исповедио и покајао се”. Покојници су се исповедали код истог свештеника који је одржао и опело одржао на сахрани. Број умрлих који су се исповедили у периоду 1879-1905. и из којег су села били, приказан је у табелама бр. 6. и 7.

Табела 6: Исповеђени и причешћени пред смрт по годинама 1879-1905*.

година	село	пол	стар.
1879	Палиграци,	ж	76
1880	Мезграја	ж	60
1883	Бели Брег	ж	68
1884	Држевац	м	70
	Веле поље	ж	80
1885	Веле Поље	м	80
	Доња Трнава	ж	80
1886	Врело	ж	50
1887	Врело	ж	64
	Доња Трнава		28
	Веле Поље	м	80
1888	Миљкова	м	80
	Кравље	ж	58

село	пол	стар
Горња Топониоца	м	76
Вртиште	ж	65
Кравље	ж	35
Горња Топоница	м	55
Палиграци	м	80
Доња Трнава	ж	80
Доња Трнава	м	55
Горња Трнава	м	30
Кравље	м	75

Дражевац	м	75
1889 Дражевац	м	80
1890 Доња Трнава	м	80
1892 Кравље	м	50
1893 Миљковац	ж	80
Миљковац	ж	80
Бели Брег	м	80
Веле поље	м	65
1894 Кравље	м	70
Врело	м	50
1896 Доњи Крупац	м	65
Врело	ж	70
Кравље	м	75
Миљковац	м	60
Бели Брег	м	50
1897 Веле поље	ж	25
Миљковац	ж	55
Доњи Крупац	ж	13
Доњи Крупац	ж	36
Кравље	ж	30
1898 Бели Брег	м	70
Врело	м	28
Кравље	ж	30
Палиграци	м	60
Кравље	м	45
Миљковац	ж	70
1899 Палиграци	м	70
Миљковац	м	50
Врело	ж	30
Врело	м	59
Веле Поље	м	50
Кравље	ж	50
Палиграци	м	50
1900 Кравље	ж	70
Бели Брег	ж	60
Бели Брег	ж	80
Кравље	м	80
1901 Кравље	м	75
Миљковац	м	54

Дољи Крупац	ж	65
Доња Топоница	м	40 дана
Врело	м	55
Веле Поље	ж	35
Кравље	м	70
Палџина	м	55
Доња Трнава	м	70
Палиграци	ж	40
Кравље	ж	70
Доњи Крупац	м	70
Кравље	ж	35
Врело	ж	70
Кравље	ж	35
Палиграци	ж	65
Кравље	м	80
Миљковац	м	40
Доњи Крупац	м	70
Веле Поље	м	80
Врело	ж	70
Веле Поље	ж	70
Доњи Крупац	ж	70
Врело	ж	70
Миљковац	ж	65
Кравље	м	80
Палиграци	м	50
Кравље	м	60
Палиграци	ж	80
Доњи Крупац	м	65
Кравље	ж	80
Миљковац	ж	75
Кравље	м	65
Врело	м	55

Кравље	ж	50	Кравље	ж	35
Кравље	ж	65	Врело	ж	80
Доњи Крупац	ж	65			
1902 Кравље	ж	82	Веле Поље	ж	70
Доњи Крупац	м	80	Кравље	м	65
Кравље	ж	70	Миљковац	ж	80
Врело	м	58	Веле поље	ж	80
1903 Кравље	м	80	Миљковац	м	55
Доњи Крупац	ж	70	Бели Брег	ж	70
Кравље	м	45	Кравље	м	65
Веле Поље	ж	70	Бели Брег	м	70
Кравље	м	67			
1904Палиграци	м	60	Кравље	м	80
Кравље	м	80	Миљковац	м	79
Кравље	ж	80	Кравље	м	85
Бели Брег	ж	70			
1905Кравље	ж	65	Кравље	м	80
Доњи Крупац	м	70	Врело	м	74
* Година 1905. обухваћена до 3. јуна					

Пре смрти исповедило се укупно 122 преминулих, и то женских 58, мушких 64. По појединим селима број исповеђених је био следећи:

Највише покојника исповедило се из села Кравље, што је логично, јер је то село било највеће. То је донекле објашњење и за села Доњи Крупац и Веле Поље, која су такође велика. Из Миљковца се исповедио знатан број умрлих у односу на број становника, јер су храм Узвишења св. Марије Богородице, и свештеник били близу, у самом селу. Нека села, на пример Бели Брег, Доњи Крупац, Дражевац, Доња Трнава, Доња Топоница, Горња Топоница, Врело, су удаљена од 8 до 30 км. У оно време није било никаквог саобраћаја осим на коњу, или пешице, што је био ограничавајући фактор да више болесника обави исповест пре часа смрти.

У већини села доста дуго након ослобођења од Турака није било исповедања. На пример, из Миљковца и Горње Трнавe су се први умрли исповедили пре смрти тек 1888. године, из Врела 1886. Доње Трнавe 1885. итд. Народу је требало времена да се навикне на слободан живот и да се више не морају да крију обреди крштења, исповедања и други верски обреди.

У табели број 5 уочава се и да су највећи број умрлих који су се пре смрти исповедили чинили старији људи. То је зато што су они били дуже болесни и предосећали су да су при крају живота, па су сами тражили да се исповеде и причесте. Неки и нису били болесни, али су због својих година предосећали крај овоземаљског живота. И неколико млађих који су се исповедили пре смрти предосећали су скори крај, јер су такође били дуже болесни. То се односи и на једну девојчицу и једно дете од 40 дана, односно њихове родитеље, који су такође осећали да ће деца умрети.

Табела 7: Број исповеђених пред смрт по селима

Кравље	35	Врело	15
Миљковац	14	Доњи Крупац	12
Веле поље	11	Палиграци	9
Бели Брег	9	Доња Трнава	5
Мезраја	3	Држевац	3
Горња Топоница	2	Вртиште	1
Доња Топоница	1	Паљина	1
Укупно 122			

У књигама су забележена и имена свештеника који су били у парохијама Миљковачкој, Доњотрнавској и Вртишкој. Парохијане у парохији Миљковачкој из Миљковца, Веле Поља, Палиграца, Д. Крупаца, Кравља, Врела исповедао је парох миљковачки Јован Поповић од јануара 1879. до јануара 1891. године, а од фебруара те године до 1907. године Јован Д. Поповић, такође парох миљковачки. Парохијане из села Паљина, Мезграја, Берчинац, Горња Трнава, Дражевац, Доња Топоница, Горња Топоница, од 1879. до 1880. године исповедали су Лазар Ђорђевић парох доњотрнавски, затим Сотир Поповић, парох вртишки од краја 1880. до 1882. године, Димитрије Стојановић, парох доњотрнавски од 1882. до 1885. и, најдуже, Ранђел Поповић, парох доњотрнавски, од 1885. надаље. И свештеници који су исповедали парохијане из Доње Трнавe, Паљине и „моравских” села су до 1896. године „уписували” умрле у матичне књиге које су се чувале у парохији Миљковачкој, јер је храм св. Илије у Доњој Трнави изграђен 1895. а освећен 1896. године. После 1896. г. матичне књиге за парохијане из тих села водиле су се у храмовима у Доњотрнавској и Вртишкој парохији. После Другог светског рата, када су књиге пренете у НОО Миљковац, на пословима матичара радили су Милан Јовановић „Бивши”, Христивој Динић „Киле”, Милун Тончић, Владимир Динић „Диле” и други.

Закључак

Матичне књиге умрлих за матично подручје Миљковац пружају много података за истраживање историјско-демографских карактеристика у периоду 1879-1905. године. Стога је потребно наставити са истраживањима, и то осим са историјско-демографског становишта, још и са становишта демографске анализе коришћењем метода те и других наука које се баве проучавањем становништва.

Новим истраживањима потребно је обухватити и период од 1905. године до савремених дана, јер би се тиме дошло до врло значајних сазнања која могу бити веома прагматична за стратегију развоја долине Топоничке реке и ширег подручја овог дела Србије. У том смислу потребно је дефинисати одговарајући научно-истраживачки пројект у складу са законом о научним истраживањима и стварним потребама истраживања, који би се реализовао у наредном периоду.

Извори

Историјски архив Ниш, Матичне књиге умрлих за матично подручје Миљковац, бр. 48 (за период 1878 -1896), 49 (за период 1896 -1901) и 50 (за период 1901-1905),

Литература

- Обрадовић Арсић, Данијела, и Зорана Гледовић. Медицинска географија. Београд 2012.
- Статистика Краљевине Србије, Књ. 12. Попис становништва у Краљевини Србији 31. децембра 1895, први део, Београд 1898.
- Природно кретање становништва Србије од 1896. до 1954 године, Београд 1957.
- Демографска статистика за годину 2016, Београд 2017.
- Енциклопедија Ниша: Здравство, дечија заштита, социјална заштита (уредник Драгољуб Симоновић). Ниш 1996.
- Стевановић, Зоран. Здравство Алексинца и околине. Алексинац 2017.
- Нишки лексикон (главни уредник Драгица Јевтић). Ниш 2011.
- Milojević, Vojislav. „, Dr Eva Haljecki-Petković, (1870-1947) prva žena lekar u Nišu, i prva žena ginekolog-akušer na tlu današnje Jugoslavije”. Niš 1990.
- Костић, Александар. Медицински речник, Загреб 1971.
- Исти (главни уредник). Медицинска енциклопедија, Љубљана 1976.
- Пол-Луј, Тома. Говори Ниша и околних села. Београд 2015.
- Хиландарски медицински кодекс Н.517: превод (приредио Реља Катић). Београд 1989.
- Пелагић, Васа. Стварни народни учитељ: руковођа за здраве и болесне, за старе и младе родитеље и учитеље, сељаке и варошане: по разним научним и општим, домаћим и страним изворима. Београд 1922.
- Ранковић, Светолик. Горски цар. Београд 2011.
- „У добри час хајдуци”, У: Приповетке: Лаза Лазаревић (приредио Живко Малешевић). Београд 2017.
- Тодоровић, Пера. Листови из „Хајдучије” (приредио Предраг Протић). Београд 1985.
- Мале новине – Хајдучија: специјални додатак претплатницима (уредник Пера Тодоровић). Београд 1897-1898.
- Илић, Никола. Истините приче о хајдучима и качацима: (1880-1941): (на југу Србије). Лесковац 2011.
- Шијан, Слободан (редитељ), и Душан Ковачевић (сценариста). Ко то тамо пева: играни филм, Београд 1980.
- Petrović, Tanja. Srbija i njen Jug: "južnjački dijalekti" između jezika, kulture i politike. Beograd 2015.